

УДК 338.48(477)

Буторіна В.Б.

кандидат економічних наук,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ВЗАЄМОВПЛИВ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ І НАЦІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

INTERFERENCE OF TOURISM INFRASTRUCTURE ENTERPRISES AND NATIONAL TOURISM IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано елементи туристичної інфраструктури загалом та окремого територіально-туристичного поєднання. Порівняння кінцевих споживчих витрат домашніх господарств та індексів капітальних інвестицій уможливило виявлення впливу платоспроможного попиту на інвестиційну активність підприємств туристичної інфраструктури. Виявлено, що швидкість подорожчання послуг підприємств туристичної інфраструктури вища за швидкість зростання доходів населення, що становить загрозу фінансовим результатам діяльності досліджуваних суб'єктів господарювання. Розвиток інфраструктури туризму в туристичних регіонах України повинен стати джерелом поповнення державного та місцевих бюджетів, засобом загальнодоступного повноцінного відпочинку і оздоровлення. Це сприятиме створенню нових робочих місць і розвитку малого бізнесу, а також ознайомленню з історико-культурною спадщиною та сьогоденням областей.

Ключові слова: туризм, підприємство, витрати, капітальні інвестиції, індекс цін, національний туризм, інфраструктура туризму.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы элементы туристической инфраструктуры в общем и отдельного территориально-туристического объединения. Сравнение конечных потребительских издержек домашних хозяйств и индексов капитальных инвестиций дало возможность определить влияние платежеспособного спроса на инвестиционную активность предприятий туристической инфраструктуры. Выявлено, что скорость подорожания услуг предприятий туристической инфраструктуры выше скорости возрастания доходов населения, что является угрозой финансовым результатам деятельности исследуемых субъектов хозяйствования. Развитие инфраструктуры туризма в туристических регионах Украины должно стать источником пополнения государственного и местных бюджетов, способом общедоступного полноценного отдыха и оздоровления. Это будет способствовать созданию новых рабочих мест и развитию малого бизнеса, а также ознакомлению с историко-культурным наследием областей.

Ключевые слова: туризм, предприятие, издержки, капитальные инвестиции, индекс цен, национальный туризм, инфраструктура туризма.

ANNOTATION

The article analyzes the elements of tourism infrastructure in general and a separate territorial and tourist combination. Comparison of final consumption expenditure of households and capital investment index revealed the influence solvent demand on the investment activity of tourist infrastructure enterprises. Detected that the rate of a rise in price of services of tourist infrastructure companies higher than the rate of growth of household incomes. This tendency can cause irreparable losses to enterprises of tourist infrastructure. The development of tourism infrastructure in the tourist regions of Ukraine should become a source of replenishment of state and local budgets, publicly available means of a rest and recuperation citizens. This will help create new jobs, small business development and familiarization with historical and cultural heritage of areas.

Keywords: tourism, enterprise, expenses, capital investments, price index, national tourism, tourism infrastructure.

Постановка проблеми. Підприємства інфраструктури туризму мають надзвичайно важливе значення для забезпечення стійкого розвитку національного господарства, задоволення суспільних потреб як необхідних передумов успішного функціонування вітчизняної економіки. Туризм є багатограним, соціально орієнтованим міжгалузевим комплексом національної економіки, який здійснює виробництво широкого асортименту туристичних послуг і сприяє становленню та розвитку підприємств малого і середнього бізнесу, зростанню зайнятості населення, покращанню його добробуту. На жаль, підприємства туристичної інфраструктури повільно завойовують довіру вітчизняних туристів. Своєю чергою, споживачі туристичних послуг не завжди в змозі задовольнити свої потреби у відпочинку через недостатні доходи та низьку мобільність.

Тривожний стан туристичної інфраструктури спонукає вчених і практиків шукати шляхи стимулювання попиту на послуги туристичних суб'єктів господарювання. За умов скорочення можливостей щодо гарантування безпеки іноземним туристам на території України ключовим чинником реанімації ринку туристичних послуг залишається активізація національного туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан і перспективи розвитку туризму в Україні досліджують І.З. Криховецький, Т.І. Ткаченко, О.М. Костіна, В.І. Рачко. Праці М. Рутинського, О. Стецюка, М. Орлової присвячено аналізу діяльності підприємств туристичної інфраструктури. Ринок туристичних послуг перебуває в центрі досліджень О.О. Любіцевої та І.М. Школи.

Мета статті полягає у визначенні взаємовпливу підприємств туристичної інфраструктури і національного туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стрімкий розвиток економіки багатьох регіонів України неможливий без туризму, адже в сучасній світовій економіці він завойовує вирішальні позиції, сприяє демократизації суспільства, підвищенню культурного рівня, поліпшенню здоров'я населення, соціально-економічному розвитку регіонів і країни в цілому; збільшуються надходження фінансових ресур-

сів, зростає попит на товари і послуги, зокрема на вироби місцевої промисловості. Збільшення об'єктів туризму, оновлення готельного, ресторанного господарств позитивно впливають на стан кон'юнктури у будівництві та інфраструктурі, дає змогу вирішити проблеми зайнятості та екології областей.

Витрати населення на туристичному ринку України останніми роками спрямовані на подорожі в межах країни, а також на придбання турів за межі країни з використанням послуг вітчизняних турагентів і туроператорів. Ці два напрями витрат забезпечують національний туризм. *Національний туризм* охоплює внутрішній та виїзний туризм і співвідноситься з категорією національного виробництва (валового національного продукту).

Поєднання ландшафтних та історико-культурних ресурсів на території України створює необхідні передумови для активізації розвитку національного туризму. Крім цього, низка регіонів України характеризуються відносно високою концентрацією промисловості, порівняно сприятливою екологічною ситуацією і значним потенціалом рекреаційних ресурсів.

Для формування позитивного сприйняття України вітчизняними туристами необхідно стимулювати розвиток інфраструктури туризму шляхом залучення вітчизняних та іноземних інвестицій для реконструкції, будівництва туристичних об'єктів.

Відповідно до визначення О.О. Любіцевої, під *індустрією туризму* розуміють міжгалузевий господарський комплекс, який спеціалізується на створенні туристичного продукту, здатного задовольняти специфічні потреби населення у проведенні дозвілля в подорожі, шляхом виробництва та реалізації товарів і послуг туристичного призначення [2]. Основою туристичної індустрії є передусім інфраструктура і туристичні послуги.

Під *інфраструктурою туризму* розуміється комплекс споруд, інженерних і комунікаційних мереж, у тому числі телекомунікаційного зв'язку, доріг, суміжні індустрії туризму підприємств, що забезпечують нормальний доступ туристів до туристських ресурсів, і їхнє належне використання з метою туризму, а також забезпечення життєдіяльності підприємств індустрії туризму. Це автомобільні шляхи і залізниці, вокзали і термінали, системи регулювання дорожнього, повітряного, річкового і морського руху, системи тепlopостачання, електричні і телефонні мережі та ін. Розвиток інфраструктури туризму – важливий етап планування процесу використання туристських ресурсів. Окрім того, масовий турист вимагає і дуже комфортних умов свого перебування в місці тимчасового відвідування.

Інфраструктуру окремого територіально-туристичного поєднання дослідники М. Рутинський і О. Стецюк розглядають у такому поєднанні послуг (рис. 1):

Рис. 1. Послуги інфраструктури територіально-туристичного поєднання

Джерело: згруповано автором за матеріалами [1]

Інфраструктура туризму загалом може бути представлена сукупністю чотирьох взаємопов'язаних блоків, як стверджує М. Орлова (рис. 2):

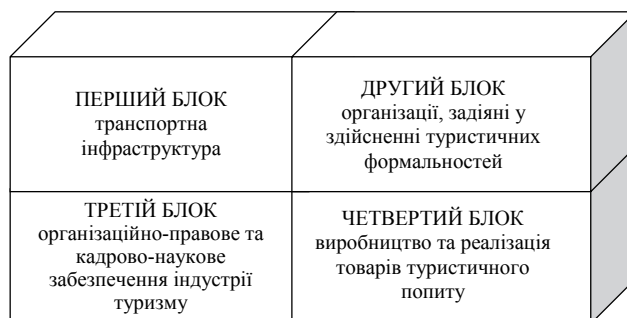

Рис. 2. Елементи інфраструктури туризму

Джерело: згруповано автором за матеріалами [3]

Туризм як явище обов'язково передбачає подорож (переміщення) з рекреаційною метою, тому до першого блоку належать шляхи сполучення, залізничні, морські та річкові вокзали, аеропорти. Здійснення туристичної подорожі, особливо у сфері міжнародного туризму, неможливе без проходження так званих туристичних формальностей, які поділяють на паспортно-візові, митні, медико-санітарні та страхові.

До товарів туристичного попиту належать туристичні сувеніри, які обов'язково повинні нести у своєму декоративному оформленні знакову інформацію, викликати стійкі асоціації з місцем, де ці предмети були придбані, з певною народністю, народом або країною, з якою пам'ятною подією. Вироби народних художніх промислів є своєрідними еталонами сувенірів.

За теорією ефективного попиту Дж.М. Кейнса пропозиція повинна «підлаштовуватись» під запити платоспроможних потреб споживачів. Розглянемо споживчі витрати українських туристів на туристичному ринку України.

В офіційній статистиці витрати домогосподарств подано за цілями, серед яких розглянемо відпочинок і культуру та ресторани і готелі (табл. 1)

Таблиця 1
Кінцеві споживчі витрати домашніх господарств за цілями

Роки	Відпочинок і культура		Ресторани та готелі	
	% до попереднього року	% до підсумку	% до попереднього року	% до підсумку
2012	116,4	4,1	108,5	2,4
2013	109,5	4,1	114,9	2,5
2014	112,1	4,3	107,4	2,5
2015	101,1	3,7	120,6	2,6

Джерело: розраховано автором за матеріалами [8]

Протягом досліджуваного періоду з різною інтенсивністю відбувалося зростання кінцевих споживчих витрат домогосподарств України на обидві цілі. При цьому інтенсивніше підвищувались витрати на послуги ресторанів та готелів. Це свідчить про те, що суб'єктам господарювання сфери розміщення і харчування потрібно розвиватися у напрямі задоволення потреб вітчизняного споживача, який, незважаючи на непросте матеріальне становище, все частіше звертається до їх послуг.

Показник питомої ваги витрат населення на відпочинок та культуру за останній 2015 р. скоротився, що спричинено підвищенням цін на базові товари і послуги. Але за 2012–2015 рр. спостерігається стійка позитивна динаміка стосовно питомої ваги витрат на послуги готелів та ресторанів, що додатково підтверджує вказану вище рекомендацію.

Недостатній попит на послуги підприємств туристичної інфраструктури призвів до коливань інвестиційної активності у даній сфері діяльності. За даними офіційної статистики, капітальні інвестиції за видами економічної діяльності не розглядаються окремо для підприємств туристичної галузі, тут представлено лише сферу послуг із тимчасового розміщення й організації харчування та підприємств мистецтва, спорту, розваг і відпочинку [5]. Розглянемо зростання капітальних інвестицій цих двох груп суб'єктів господарювання до попереднього року за період 2011–2015 рр. (табл. 2)

Наприкінці досліджуваного періоду скоротилась інтенсивність інвестування у підприємства сфери послуг, тимчасового розміщення й організації харчування, при цьому друга група підприємств активізувала інвестиційну діяльність. Причиною став часовий лаг, який виникає між зміною величини попиту і зміною величини інвестицій. Як видно з табл. 1 і 2, величина цього лагу не перевищувала один рік. За результатами 2016 р. варто очікувати зворотної динаміки: підвищиться інвестиційна активність суб'єктів господарювання першої групи і скоротиться – для другої.

Таблиця 2
Індекси капітальних інвестицій за видами економічної діяльності за 2011–2015 рр., % до попереднього року

	Тимчасове розміщення й організація харчування	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок
2011	121,2	121,4
2012	109,0	96,5
2013	85,8	141,3
2014	103,1	94,8
2015	67,4	144,2

Джерело: розраховано автором за матеріалами [4–7]

Своєю чергою, на формування ринкового попиту на послуги підприємств туристичної індустрії передусім впливають індекси цін: на послуги відпочинку та культури, на послуги транспорту, на послуги ресторанів і готелів. Проаналізуємо динаміку вказаних індексів та зміни доходів населення України за 2003–2015 рр. (рис. 3).

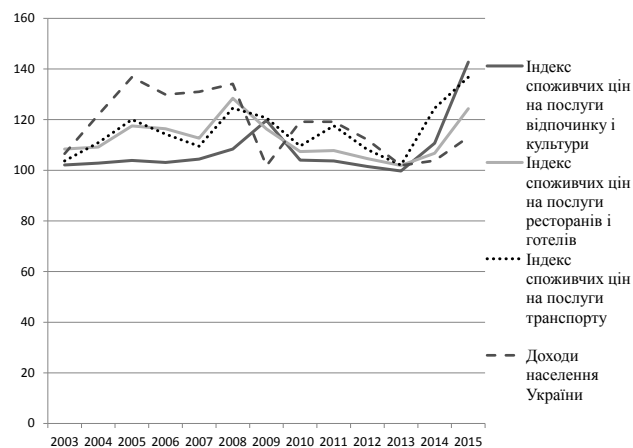

Рис. 3. Динаміка індексів споживчих цін і доходів населення України за 2003–2015 рр., % до попереднього року

У 2014 р. без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополь. У 2015 р. без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та частини зони проведення антитерористичної операції. Джерело: розраховано автором за матеріалами [4–8]

За досліджуваний період щороку дорожчали послуги відпочинку і культури, ресторанів і готелів та транспорту (індексні показники відносно попереднього року перевищували 100%), винятком стали лише споживчі ціни на послуги відпочинку та культури в 2013 р. У 2014–2015 рр. відчутним стало те, що швидкість подорожчання послуг підприємств туристичної інфраструктури вища за швидкість зростання доходів населення. Наслідками такої тенденції неодмінно стане тяжіння українців до самодіяльного дозвілля, подорожей на власних транспортних засобах тощо. Відмова національного туриста від послуг вітчизняних суб'єктів госпо-

дарювання в туристичній сфері може завдати їм непоправних збитків, тому цінову політику підприємства туристичної інфраструктури повинні переглянути.

Подальший розвиток туристичної інфраструктури і подолання несприятливих прогнозів можливі за умов урахування таких *рекомендацій*:

1) оптимізація індексів споживчих цін на послуги відпочинку, культури, транспорту, розміщення та харчування;

2) підвищення реальних доходів населення;

3) стимулювання кінцевих споживчих витрат домогосподарств України;

4) створення сучасної геоінформаційної системи «Туризм регіону» та маркетингової і PR-служб у сфері туристичного бізнесу при обласній, районних та міських радах кожного регіону;

5) вирішення проблем використання наявної туристичної інфраструктури шляхом:

– модернізації застарілої матеріально-технічної бази (більшість готелів, мотелів, кемпінгів, санаторіїв, баз відпочинку та туристичних баз будувались за проектами, що сьогодні не відповідають міжнародним стандартам);

– підвищення фінансування державних закладів культури;

– залучення приватного сектора, особливо в сільській місцевості, до рекреаційно-туристичного підприємництва та сільського зеленого туризму;

– організація приміських зон короткочасного відпочинку, створення нових рекреаційних зон загальнодержавного та місцевого значення;

– підвищення кількості підприємств та персоналу в туризмі, якості обслуговування;

– відповідності транспортних шляхів України міжнародним вимогам;

– здійснення перевезень швидко, безпечно, надійно, комфортно;

– розвитку системи зв'язку і комунікацій, функціонування служб сервісу громадського харчування, побутового, культурно-розважального обслуговування.

Для формування позитивного сприйняття України як сукупності привабливих туристичних регіонів потрібні значні маркетингові зусилля, які необхідно спрямувати на поглиблення маркетингових досліджень у сфері туризму, стимулювання розвитку інфраструктури туризму шляхом залучення вітчизняних та іноземних інвестицій для реконструкції, вдосконалення системи інформаційного забезпечення, будівництва туристичних об'єктів.

Висновки. Витрати населення на туристичному ринку України останніми роками спрямовані на національний туризм. Необхідні передумови для активізації його розвитку створює поєднання ландшафтних та історико-культурних ресурсів на території України.

Протягом 2012–2015 рр. із різною інтенсивністю відбувалося зростання кінцевих споживчих витрат домогосподарств України на відпочинок і культуру та ресторани і готелі. Проте недостатній попит на послуги підприємств туристичної інфраструктури призвів до коливань інвестиційної активності у даній сфері діяльності.

Порівняльний аналіз індексів цін на послуги відпочинку та культури, послуги транспорту, послуги ресторанів і готелів та зміни доходів населення України за 2003–2015 рр. показав, що швидкість подорожчання послуг підприємств туристичної інфраструктури вища за швидкість зростання доходів населення. Така тенденція може завдати непоправних збитків підприємствам туристичної інфраструктури.

Отже, тільки наявності інфраструктури, призначеної для туризму, недостатньо. Її необхідно розглядати в широкому значенні: основні елементи інфраструктури повинні виконувати не тільки винятково рекреаційну функцію, а й служити провідним фактором поліпшення всього соціально-економічного життя країни. Це має бути інфраструктура загального користування, що відповідає світовим стандартам і зорієнтована на всіх мешканців окремого регіону та його гостей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кузик С.П. Географія туризму : [навч. посіб.] / С.П. Кузик. – К. : Знання, 2011. – 271 с.
2. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О.О. Любіцева. – К. : Альтерпрес, 2002. – 436 с.
3. Орлова М.Л. Функціональні складові інфраструктури туризму України / М.Л. Орлова // Геополітика и геодинаміка регіонів. – 2014. – № 2. – Т. 10. – С. 685–692.
4. Туристична діяльність в Україні у 2011 році : Стат. Бюлетень / Відп. за випуск І.В. Калачова. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – 76 с.
5. Туристична діяльність в Україні у 2012 році : Стат. Бюлетень / Відп. за випуск І.В. Калачова. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 272 с.
6. Туристична діяльність в Україні у 2013 році : Стат. Бюлетень / Відп. за випуск І.В. Калачова. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 272 с.
7. Туристична діяльність в Україні у 2014 році : Стат. Бюлетень / Відп. за випуск О.О. Карамзіна. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 76 с.
8. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.